

уобичајени начин излагања, јер се тамо где се не ради о *sedes materiae*, излагање врши само у кратким цртама, с тим да се на одговарајућем месту сваки институт осветли у целини.

У сваком случају, уџбеник Зорана Томића представља корисно освежење у обради бројних теоријских и спорних проблема управног права. За тај предмет студенти углавном кажу да га карактеришу сувопарни и недовољно занимљиви институти. Чини се да ће динамичним излагањем Зоран Томић привући пажњу студената на материју управног права.

Бројна теоријска расправљања Зорана Томића оправдавају његов смио као како за анализу, тако и за одговарајућу синтезу материје.

др Славољуб Б. Поповић

Мирко Васиљевић, ТРГОВИНСКО ПРАВО (ПРИВРЕДНО ПРАВО), Београд, 1991, "Научна књига", стр. 736

Крајем децембра 1991. објављена је књига др Мирка Васиљевића, редовног професора Правног факултета Универзитета у Београду, под називом *Трговинско право*, у поднаслову - *Привредно право*. Већ сам наслов књиге, *Трговинско право*, које је аутор храбро истакао на корицама, указује да њено објављивање представља догађај од изузетног значаја за развој трговачко-правне мисли и праксе у српском друштву, пошто се готово пола века на овим просторима нико није осмелио да тако назове своје научно дело.

С обзиром на велике промене које су се десиле последњих година у нашем трговачком законодавству, нарочито у његовом статусном делу, због доношења Закона о предузећима, осећала се потреба за једним системским научним делом које би подробно обрадило и објаснило целокупну материју привредног права. Ту потребу науке, судске и пословне праксе, задовољио је професор Васиљевић овом књигом, враћајући се и самим насловом коренима ове гране права.

Трговинско право је свеобухватно дело које у појединим деловима битно одступа од класичних уџбеника, као нпр. кад говори о праву индустријске својине, о праву осигурања, појединим уговорима и др. Књига је писана, као што и сам аутор у предговору истиче, не само као уџбеник, већ и као приручник за судску и пословну праксу, што је врло корисно за пословне људе и судије, али може изазвати негодовање студената због проширења материје. Зато аутор не само да подробно разматра, објашњава и критикује норме нашег националног трговинског права, предлажући одговарајућа решења за многе правне празнине и неодговарајуће норме, већ и детаљно приказује упоредно право. Осим тога, књига је прожета великим бројем теоријских ставова домаћих и страних писаца, ставовима судске праксе и потребама пословне праксе. Код многих важних института обрађени су не само национални, домаћи и страни, правни извори, већ и међународни правни извори, тако да ово дело има елементе и међународног трговинског права. Све му то даје један посебан квалитет и предност у односу на слична дела писана у овој грани права.

Језик књиге је врло стручан, тако да је штиво врло тешко за правне лаике. Књига, међутим, није њима ни намењена, већ првенствено стручњацима - студентима, пословним људима, судијама и теоретичарима. Пишчев стил је познат од раније (1), а одликује се кратким и сажетим излагањима материје. Посебна врлина пишчевог стила јесте једноставна систематика дела, тако да се и неупућени читалац лако у њему сналази и проналази оно што му је потребно. Целокупна материја трговинског права подељена је на четири дела, од којих сваки има по неколико глава, које се потом деле на

(1) Види: *Предузећа (правни аспекти)*, Београд, 1990; *Упоредно-правни коментар Закона о предузећима*, Београд, 1989. и др.

основне наставне јединице - лекције. У књизи нема често непотребних и збуњујућих одсека, одељака или других елемената систематике, што указује на велике списатељске моћи овог аутора.

Материја трговинског (привредног) права је у овој књизи подељена, по класичној систематици, на четири дела. То су: I) Статусно трговинско (привредно) право, II) Уговори у привреди, III) Банкарски послови и IV) Хартије од вредности.

Први део књиге је најдужи (300 страна). Састоји се од деветнаест глава: I) Увод, историјат, извори; II) Привредни субјекти "мале привреде"; III) Привредни субјекти - Предузећа; IV) Трговачка друштва; V) Остали типови предузећа; VI) Модели приватизације друштвене и државне својине у законодавству Србије; VII) Јавне службе и јавна предузећа; VIII) Индивидуализација предузећа у правном промету; IX) Привредно-планске мере; X) Финансијско пословање; XI) Правни промет; XII) Групације предузећа; XIII) Фузије предузећа; XIV) Право конкуренције; XV) Права индустријске својине; XVI) Облици страних улагања; Слободне и царинске зоне; Оснивање предузећа у иностранству; XVII) Финансијске организације; Посредничке организације - Берзе; XVIII) Привредне асоцијације; и XIX) Санација и престанак предузећа (и других привредних субјеката). Оваква сложена и дугачка концепција статусног трговинског права сасвим је оправдана, с обзиром на то да се њиме регулишу и у њему разматрају специфична питања, којима се не бави ниједна друга грана права. Међутим, већ се из сумарног прегледа садржине овог дела књиге види да је аутор класичну концепцију статусног дела проширио неким питањима која нису строго статусно-правне природе, као нпр. Увод (са појмом трговинског права и терминологијом), историјат, извори - који су заједнички за све делове ове гране права; привредно-планске мере, које спадају у регламентарно право; право конкуренције и право индустријске својине, који често представљају самосталне целине трговинског права. Оваква систематика је за похвалу због своје једноставности, која никако не иде на уштрб јасноће и прегледности штива.

У уводном делу аутор, поред појма и предмета трговинског права, објашњава зашто се определио за назив *Трговинско право*, истичући, да је прихватио француску, објективну концепцију, уместо немачке, субјективне концепције, по којој би се књига звала *Трговачко право*, као неко сталешко право тргована. Затим се објашњава, у кратким цртама, светска и домаћа историја трговинског права и карактеристике Закона о предузећима, као главног статусноправног извора у савременој фази његовог развоја, да би се увод завршио приказом осталих важећих трговинскоправних извора.

Друга глава је посвећена субјектима мале привреде, под којима аутор подразумева трговце - предузетнике, радње, пољопривредна газдинства и задруге, а трећа привредним субјектима - предузећима. У овој глави аутор се ограничава на објашњавање само особина и питања која су заједничка за сва предузећа, као што су: појам и битна обележја предузећа, правни субјективитет, класификација, имовина са својинским режимом у и над предузећем, оснивање предузећа и статус његових делова. У следеће четири главе (IV - VII) објашњени су поједине врсте предузећа и проблем приватизације у српском законодавству.

Четврта глава је најдужа (46-130. стр.) и најзначајнија у овом делу уџбеника. Посвећена је трговачким друштвима. Најпре се разматрају општа питања трговачких друштава (појам, врсте и елементи и једноперсонално друштво), а потом свако трговачко друштво понаособ, и то следећим редоследом: друштво с неограниченом солидарном одговорношћу чланова, командитно друштво, командитно друштво на деонице, друштво с ограниченом одговорношћу, деоничко (акционарско) друштво и управљање и пословање у њему. С обзиром на то да је аутор ову материју разматрао у ранијим делима (2), могло се очекивати да јој неће додати много новог. Напротив, овде

је аутор показао врхунско умеће и стручност, изложивши ову материју на потпуно нов и оригиналан начин, детаљно, промишљено и са много потврда својих ставова у ставовима многих домаћих и страних писаца, решењима у упоредном праву и судској пракси.

Пета глава се бави осталим типовима предузећа, у које су сврстани друштвено, приватно и задружно предузеће. Упадљиво је да је аутор ове типове предузећа објаснио после трговачких друштава, јер се ради о мање значајним привредним субјектима, који ће све више нестајати губљењем значаја поделе предузећа на основу својинског режима. Ипак, овде су посебно размотрена друштвена предузећа, с обзиром на то да су код нас још увек значајна, и то првенствено с ослонцем на Закон о предузећима: појам, међусобан однос оснивача и основаног друштвеног предузећа, самоуправљање у њему, а нарочито лично изјашњавање радника и раднички савет, потом остали органи, као што су директор, извршни орган, самоуправна радничка контрола, и на крају самоуправни општи акти. Шеста глава је логичан продужетак пете, јер се у њој разматра настајање друштвених предузећа кроз њихову приватизацију. Аутору се може замерити што се инсистирањем на објашњавању разлика између савезног и српског законодавства помало губи из вида сама суштина и начин приватизације. У седмој глави објашњене су јавне службе и јавна предузећа, која ће и после приватизације остати под доминантним утицајем државе.

Осма глава се бави институтима индивидуализације предузећа у правном промету: фирма, делатност, седиште, судски регистар и пословне књиге предузећа. С овом главом је у чврстој вези једанаеста глава која се бави правним прометом предузећа. У њој се објашњава преузимање обавеза у правном промету кроз институте заступања и представљања предузећа, те пуномоћства (а нарочито прокуре), и одговорност предузећа за обавезе у правном промету. Између ове две главе аутор је у две посебне главе објаснио привредно-планске мере (IX) и финансијско пословање предузећа, кроз биланс стања и биланс успеха, као елемената завршног рачуна (X).

Можда је најзанимљивија и најоригиналнија дванаеста глава, јер се бави групацијама предузећа од којих многе код нас у послератном периоду нису постојале. Дефинишући групације предузећа као "целине предузећа правно самосталних, али фактички подвргнутих јединствено економских одлука", аутор у њих сврстава, нпр. концерн, филијале, холдинг, труст, пословно удружење, пул, картер, скривено удружење и др., објашњавајући најпре њихове опште карактеристике, а потом и појединачне. Са овом главом је повезана тринаеста глава која се бави фузијама предузећа (спајање, припајање, подела и др.).

Право конкуренције је објашњено у четрнаестој глави, кроз институте тржишта и конкуренције, монополистичког деловања, нелојалне конкуренције, шпекулације и њиховог сузбијања. У петнаестој глави су у кратким цртама размотрена права индустријске својине (појам, проналазачко право и право знакова разликовања), а у шеснаестој статусна питања спољнотрговинског пословања (нпр., страна улагања, слободне и царинске зоне, оснивање предузећа у иностранству). Седмнаеста глава је посвећена финансијским организацијама, као што су банке, народне банке, друге финансијске организације (нпр. штедионице) и осигуравајуће организације, и посредничким организацијама, тј. берзама. У осамнаестој глави објашњене су привредне асоцијације, као што су привредне коморе и задружни савези, а у деветнаестој институти везани за престанак привредних субјеката. Нарочита пажња је посвећена објашњењу принудног поравнања и стечаја. Тиме се заокружава и завршава статусни део трговинског права.

Други део књиге разматра уговоре у привреди, подељен је на пет глава и захвата 246 страна. Пошто се проф. Васиљевић раније није бавио писањем системских дела о уговорном трговинском праву, овај део књиге је изузетно занимљив, јер је потпуно нов. И овде је одступљено од класичне концепције и систематике трговинског права, јер су објашњени поједини уговори који

се иначе не срећу у уџбеницима, као што су уговори о трансферу технологије, или уговор о франшизингу.

У првој глави се теоријски обрађују општа правила уговора у привреди. Најпре се објашњавају систем јединства и систем двојства у регулисању облигационих односа и појам уговора у привреди у Закону о облигационим односима у упоредном праву, а потом се прелази на објашњавање важнијих специфичности уговора у привреди у односу на класичне облигационе уговоре, као што су: начело савесности и поштења, дужност улагања појачане пажње, начело теретности, државни интервенционизам, општа понуда, меморандум, камата, прекомерно оштећење, застарелост, одговорност; и др.

Цела друга глава је посвећена уговору о продаји. У објашњавању овог уговора аутор се определио за класичну систематику, тако да најпре даје одређена општа разматрања овог уговора (појам, битни елементи, особине, дејства, врсте, извори права), да би потом прешао на објашњавање појединих питања у вези са њим: предмет продавчеве и купчеве обавезе, обавезе продавца и купца, одговорност за неизвршење уговорних обавеза и др. Посебан квалитет ове главе представља изузетно јасно и подробно објашњење преласка ризика с продавца на купца и транспортних клаузула.

Трећа глава другог дела књиге је посвећена уговорима о трговинским (привредним) услугама. Под овим уговорима проф. Васиљевић подразумева следеће уговоре: Уговор о посредовању, о контроли, ускладиштењу, грађењу, осигурању и уговоре о туристичким услугама. Сваки уговор је детаљно обрађен имајући у виду првенствено Закон о облигационим односима, али и друге домаће и стране правне изворе и теоретичаре. Посебно треба похвалити добро објашњен уговор о осигурању, у вези са којим је дотакнута и целина института осигурања.

Четврта глава садржи, у суштини, сажето саобраћајно право, јер подробно обрађује све уговоре у превозу лица и ствари у свим саобраћајним гранама, као и у комбинованом превозу. У оквирима сваког уговора, поред појма, елемената, правних извора, права и обавеза уговорника, посебно је објашњена одговорност превозиоца.

У петој и последњој глави овог дела објашњени су уговори о вишим облицима привредне сарадње. Аутор је сажето објаснио уговоре о трансферу технологије, који се у суштини свде на разне облике уговора и лиценци из Закона о облигационим односима, уговор о дугорочној производној кооперацији и уговор о франшизингу, као нови уговор у нашој пословној пракси.

У трећем делу писац излаже материју банкарских послова. Овај део је најкраћи у књизи, јер обухвата само 66 страна, али је врло оригиналан и нов. У првој, од укупно четири главе овог дела, дата су општа правила банкарских послова, путем којих се стиче знањање о појму и историји банкарских послова, њиховим одликама и врстама и, на крају, о банкарској тајни и одговорности банке. За разлику од класичне поделе банкарских послова на активне, пасивне, неутралне и посебне, проф. Васиљевић је прихватио поделу на кредитне, депозитне и услужне банкарске послове, које потом објашњава у наредне три главе.

Кредитни послови су објашњени у другој глави. Овде се аутор не ограничава само на разматрање класичних уговора о банкарском кредиту, који су и до сада код нас били познати (уговор о кредиту, есконт, ломбард), већ представља са великом студиозношћу и нове кредитне послове који се све више јављају у међународном пословању наших банака и предузећа, као што су: уговор о факторингу, о форфетирању и о лизингу. Банкарски депозитни послови су приказани у трећој глави овог дела књиге. Ту су објашњени новчани и неновчани депозит, улог на штедњу са штедном књижицом, банкарски текући рачун, депозит хартија од вредности и уговор о сефу. За разлику од кредитних послова у којима банка позајмљује новац клијенту, овим пословима је заједничко да банка прима новац или друге покретне ствари на чување од клијента. Банкарске услужне послове заокружују четврта и последња глава књиге. У оквиру послова у којима банка врши неке

услуге својим клијентима, нарочито су размотрени акредитив, банкарска гаранција, послови платног промета, клиринг, документарни инкасо (наплата) и остали услужни банкарски послови.

Последњи део књиге разматра хартије од вредности. Састоји се од четири главе (118 страна). У првој глави су дате опште карактеристике хартија од вредности: појам, права, разлика од других писмених исправа, функција и значај хартија, врсте, од којих су најзначајније хартије на име, хартије по наредби и на доносиоца, залагање хартија, пуномоћје, конвертовање, сједињење и дељење, амортизација и правна природа односа из хартија. Аутор је поделио ове хартије од вредности и на новчане и робне, те је свакој врсти посветио посебну главу.

Тако друга глава говори о меници, чеку, деоницама (акцијама), обезницама, благајничким и комерцијалним записима и сертификату, као новчанам хартијама, а трећа глава се бави складишницом, товарним листом, исправама комбинованог превоза робе и коносманом (теретницом), као робним хартијама. У овим главама највећа пажња посвећена је меници и чеку, те меничним и чековним радњама. Посебна врлина тих излагања је њихово заснивање на позитивном праву, без непотребног теоретисања, и упоредно разматрање и англосаксонског меничног и чековног система. У последњој глави аутор је обрдио легитимационе папире и знаке, а међу њима посебно полису осигурања и кредитну карту.

Из целокупног садржаја ове књиге види се да је писац био првенствено под утицајем француске правне теорије, али у појединим питањима и англосаксонске. То се види и из напомена, у којима се аутор позива на дела Антонијевића, Јовановића, Голдштајна, Барбића, Јанковца и других домаћих теоретичара, затим на дела Родијера, Гиона, Хамела, Лагарда и Жофреа, од француских теоретичара, Ајвамија од енглеских, а Фарара од америчких теоретичара. Аутор је користио и немачку и италијанску литературу и правне изворе низа других земаља (нпр. Швајцарске, Мађарске и др.). На крају књиге писац није дао списак коришћене литературе, али се она може наћи у напоменама на дну појединих страница (преко 3.000).

Због брзине штампања и објављивања књизи недостаје стварни регистар. Осим тога, може се замерити на броју штампарских грешака, које се у нормалним условима издавања не би учиниле. Зато се оправдано може очекивати од аутора да у следећем, другом издању, отклони уочене недостатке.

Но, без обзира на то, може се закључити да је реч о изврском научном делу, које је једно од најсвеобухватнијих дела икад објављених у нашој земљи. Свакако да ће оно извршити снажан утицај на будућу трговачкоправну мисао код нас, па и шире, и да ће бити незаобилазно коришћено у готово сваком озбиљнијем научном раду у овој грани права.

мр Небојша Јовановић

Б.А. Страшун, КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПЕРЕМЕНЫ В ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ В 1989-1990. ГОДАХ, Москва, 1991, стр. 207

Аутор, познати совјетски писац радова из области упоредног уставног права и политичких система, у овом делу разматра питање уставних промена у земљама источне Европе у периоду од две године, тј. у 1989. и 1990. години. То су несумњиво године у којима је у поменутиим земљама дошло до промена од историјског значаја, престанком постојања тзв. "реалног социјализма", и ауторитарног бирократског система. Аутор полази од чињенице да је реч о историјском периоду глобалног пораза ауторитарне власти уопште, што се најбоље може видети у земљама тзв. "Трећег света" у којима нестају ауторитарни облици остваривања политичке власти. Стога би се могло рећи да и промене у источној Европи леже у колотечини овог светског процеса.